

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

ANAMARIJA ĆORIĆ

NOVINE *ZATOČNIK* U VOJNOJ KRAJINI

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA POVIJEST

ANAMARIJA ĆORIĆ

NOVINE *ZATOČNIK* U VOJNOJ KRAJINI

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Kristina Milković

Zagreb, 2018.

Sadržaj:

1. Uvod	1
2. Položaj i uloga tiska u 19. stoljeću u Hrvatskoj	2
3. Novine <i>Zatočnik</i>	5
3.1 O samom listu	5
3.2. Zahtijevanja krajišnika i Narodne stranke	7
3.3 Slika bana Levina Raucha	11
3.4. „Poštena unija“	13
4. Zabrana <i>Zatočnika</i>	15
5. Zaključak	16
6. Popis literature	17
7. Popis izvora	18

1. Uvod

Sukladno razvoju društva, razvijali su se i mediji. Uloga pojedinog medija u društvu mijenjala se kroz povijest te je ovisno o razdoblju određeni medij dominirao. Dominantan medij 19. stoljeća bio je tisak, odnosno novine, stoga nije iznenađujuće što se povjesničari često služe upravo novinskom građom kao povijesnim izvorom za ovo razdoblje. Novine se kao povijesni izvor koriste uglavnom za proučavanje političkih programa ili događaja, no to je samo dio njihove uloge. Naime, tisak je od svojih začetaka bio više od pukog prenositelja informacija. Ukratko rečeno, bio je oruđe oblikovanja društva. Devetnaesto stoljeće, u Europi je doba velikih promjena i revolucija, a u Hrvatskoj će to razdoblje obilježiti hrvatski narodni preporod, vladavina bana Jelačića, Hrvatsko-ugarska nagodba, ali i sukob oko statusa Vojne krajine. Pitanje njezina razvojačenja i sjedinjenja s civilnom Hrvatskom¹ postaje glavni problem u Austro-Ugarskoj Monarhiji, a sama Krajina postaje mjesto na kojemu se oblikovao opozicijski pokret usmjeren protiv tadašnje vlade bana Levina Raucha. Taj se pokret okuplja oko novina *Zatočnik* — prvih novina u Vojnoj krajini.

Kako bismo razumjeli problematiku Vojne krajine u drugoj polovici 19. stoljeća, potrebno je razumjeti prilike i u Banskoj Hrvatskoj kao političkom centru hrvatskih zemalja. Radi toga smo se služili knjigom *Povijest Hrvata II*, a za razumijevanje procesa u Vojnoj krajini cjelovitim povijesnim pregledom kakav daje Mirko Valentić u svojoj knjizi *Vojna krajina i pitanje njezina sjedinjenja s Hrvatskom 1849-1881*. Također, ova nam je knjiga pomogla kako bismo bolje razumjeli kontekst događaja o kojima *Zatočnik* piše. Povijest novinstva u Hrvatskoj obradio je Josip Horvat još 1962. dok je o sadržajima različitih listova tog doba i njihovoj ulozi u društvu pisala Vlasta Švoger, čiji su tekstovi korišteni u ovom radu. Iako se novine *Zatočnik* spominju u literaturi kao glavno opozicijsko glasilo tog doba, ne postoji djelo koje detaljnije analizira sadržaj ovog lista i upravo se zato odlučujemo na ovu temu.

U prvom ćemo dijelu rada ukratko prikazati razvoj tiska kako bismo razumjeli njegovu ulogu u Hrvatskoj u 19. stoljeću. U drugom ćemo dijelu reći osnovne informacije o samom listu *Zatočnik* i njegovim tvorcima. Naglasak rada bit će na analizi sadržaja *Zatočnika*, odnosno njegovih autorskih članaka iz kojih ćemo nastojati izdvojiti poruke koje su se slale javnosti. Taj će sadržaj biti raspoređen u tri tematske cjeline s obzirom na učestalost javljanja,

¹ Pojam Hrvatske u ovom će se radu koristiti kao sinonim za Bansku Hrvatsku tj. dio Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije koji je bio pod civilnom upravom sabora i bana. Također, kao sinonim će se koristiti naziv Trojedna Hrvatska i Trojedna Kraljevina.

a one su: zahtijevanja krajišnika i Narodne stranke, ban Levin Rauch i stanje u zajedničkoj državi s Mađarskom. Naposljetku, prikazat ćemo uzroke koji dovode do slabljenja krajiškog djelovanja protiv razvojačenja Vojne krajine i pripajanja Ugarskoj, odnosno onoga što se u literaturi naziva krajiškim pokretom, a to će dovesti i do gašenja *Zatočnika*.

2. Položaj i uloga tiska u 19. stoljeću u Hrvatskoj

Kada kažemo tisak najčešće pomislimo na novine ili časopise, odnosno sve ono što periodički izlazi. Tisak u širem smislu obuhvaća sve vrste tiskovina, a može označavati i sam proces proizvodnje tekstova, odnosno, tiskarstvo. Kako bismo razumjeli specifičnosti uloge tiska u 19. stoljeću potrebno je razumjeti kako se tisak razvijao kroz povijest i kako se razvijala njegova uloga.

Gutenbergov izum slovotiska omogućio je masovnu proizvodnju tekstova te brzo širenje relativno jeftinih informacija. Sve je to učinilo tisak pogodnim alatom za formiranje javnog mnijenja. Pojednostavljeno, javno je mnijenje skup razmišljanja pojedinaca o nekoj temi izražen od strane većine pripadnika neke skupine. U proučavanju sredstava koji su utjecali na formiranje javnog mišljenja često su zanemareni oblici prije pojave novinstva. Naime, daleko prije pojave tiska, od usmene predaje do rimskih *acta diurna*², nastojalo se artikulirati mnijenje oblikujući sadržaj poruka tako da one pogoduju ciljevima pošiljatelja.³

Iako sredstva oblikovanja javnog mnijenja prije pojave novina ne smijemo zanemariti, ni jedno od njih nije ostvarilo utjecaj kakav će na formiranje javnog mnijenja imati novine. Unatoč tome što je tisak isprva služio kao režimski propagandni alat i potpora sili u apsolutističkim režimima, već su se u 16. stoljeću javljale ideje o ulozi tiska kao prenositelju slobodne misli. Naime, engleski filozof Samuel Hartlib bilježi da će umijeće tiska toliko obogatiti znanja „običnog čovjeka“ o vlastitim pravima i slobodama da on više neće moći biti ugnjetavan.⁴ Sve brži tehnološki razvoj, jačanje ekonomske moći srednjeg sloja i sve veća pismenost, oformljavaju krajem 17. i početkom 18. stoljeća novinstvo u suvremenom obliku. Nadalje, pojava telegrafa te daljnja mehanizacija tiskarskog stroja početkom 19. stoljeća,⁵ označili su početak dominacije novina kao primarnog medija.

² Na rimskom su se Forumu od 59. pr. Kr. izlagali izvještaji o novim zakonima urezani na metalu ili drvetu.

³ Horvat, J. *Povijest novinstva Hrvatske 1771-1939*. (Zagreb: Stvarnost, 1962), 36.

⁴ Briggs, Burke, *Socijalna povijest medija: od Gutenberga do interneta*, 14.

⁵ Elezović, S. *Povijesni razvoj komuniciranja: vrste i oblici kroz stoljeća* (Zagreb: A. G. Matoš, 1992), 142.

Razvoj tiska u Hrvatskoj ne podudara se s gore navedenim. Naime, Hrvatska je od 15. stoljeća poprište ratova s Osmanskim Carstvom te je prikupljanje, pisanje i širenje novosti bilo rađeno isključivo u vojne svrhe. Tek s oslobođenjem od osmanlijske vlasti počinje se razvijati publicistika u Hrvatskoj, a najzaslužniji je za to Pavao Ritter Vitezović koji piše prve publicističke spise te otvara tiskaru u Zagrebu.⁶ Za početak razvoja novinstva u Hrvatskoj značajan je Ljudevit Gaj koji reformom pravopisa i alfabeta stvara uvjete za novine namijenjene širokom puku. Gajev entuzijizam dobro opisuje Horvat kada kaže da je Gaj uvidio: „da su narodu potrebne novine, da štampano slovo na narodnom jeziku, pristupačno i razumljivo svakome, jedino može izvući narod iz klanca – jadikovca [...]“⁷ što će rezultirati *Novinama Horvatskim*.

U ostatku Europe novonastala građanska klasa željela se afirmirati kao važan politički faktor. Pojedinci koji su uvidjeli snagu nove klase akumulirali su njezinu moć te su ju pokrenuli na akciju pomoću tiska. Sposobnost tiska da se upotrijebi kao jedno od oružja ideološke borbe protiv jednog režima i oruđa uspostave drugog, najprije je iskazana u Engleskoj građanskoj revoluciji, a zatim i u onoj poznatijoj — Francuskoj revoluciji.⁸

Švoger ističe kako se potkraj 18. stoljeća mijenja glavna funkcija tiska jer on nadrašta ulogu pukog prenositelja informacija i preuzima ulogu oblikovatelja javnog mnijenja i predstavnika čitateljske publike.⁹ Sukladno našim prethodnim razmišljanjima, smatramo kako je tisak i prije liberalnih pokreta bio više od pukog prenositelja informacija. Naime, tisak zaista jest bio prenositelj informacija u službi vlasti, ali odabranih informacija, onih pomoću kojih su vladajući nastojali očuvati svoj položaj. Ono što je novo u ulozi tiska jest to što on u 19. stoljeću, nakon revolucionarnih pokreta, postaje glas naroda.

Nakon revolucija 1848. dolazi do ekspanzije novinstva u Europi i pojave slobode tiska. Također, povećavaju se naklade i broj čitatelja. Ovakav povećani interes za novine uzrokovao je promjenu u njihovu sadržaju te se sve više, osim prenošenja vijesti i članaka iz drugih listova, objavljuju programatski tekstovi, autorski članci te službeni tekstovi. Švoger autorske članke opisuje kao one u kojima je: „namjera autora da čitateljima objasni neki događaj, ali da svojim komentarom i iznošenjem vlastita mišljenja utječe na stajališta

⁶ Horvat, *Povijest novinstva hrvatske 1771-1939.*, 44.

⁷ Horvat, *Povijest novinstva Hrvatske 1771-1939*, 95.

⁸ Elezović, *Povijesni razvoj komuniciranja*, 122.

⁹ Švoger, V. „Zagrebačko liberalno novinstvo o slobodi tiska i društvenoj ulozi novina od izbijanja revolucije 1848 do uvođenja neoapsolutizma 1851.“ *Povijesni prilozi* 30, 30 (2006): 204.

čitatelja“.¹⁰ Da ova ekspanzija sadržaja tiska i njegov utjecaj na društvo nije bezazlen, možemo zaključiti iz toga što je nedugo nakon toga cenzura tiska pooštrena i uslijedio je val jačanja apsolutizma u Europi. Državne metode u borbi protiv slobode tiska možemo grupirati u tri skupine: regulacija, represija i propaganda u vidu režimskih tiskovina.¹¹

Do značajne promjene u Habsburškoj Monarhiji, a zatim i Hrvatskoj, dolazi nakon 1859. i poraza austrijske vojske u bitci kod Solferina koji je primorao Franju Josipa I. da objavi proglas u kojem obećava svojim narodima „suvremeno poboljšanje“ u zakonodavstvu i upravi.¹² Druga polovica 19. stoljeća austrijskoj je carevini donijela niz političkih promjena koje će utjecati i na hrvatsko društvo i na novinstvo. Edvard Vrbanić, pokretač nekadašnjih *Saborskih novina*, upućuje molbu ministarstvu policije u Beču u kojoj traži odobrenje za izdavanje novog glasila koje bi trebalo, s jedne strane prenositi vlastima želje naroda, a s druge strane informirati narod o željama vlasti. To će novo glasilo biti *Pozor*.¹³

Razdoblje od 1860. do 1903. Josip Horvat naziva razdobljem stranačkog novinstva.¹⁴ Doista, razdoblje je to ponovnog oživljavanja političkog života u Monarhiji i ponovnog aktualiziranja pitanja položaja Hrvatske. Važno je spomenuti da se stranačke borbe putem tiska u Europi i svijetu javljaju već početkom 19. stoljeća. Primjerice, u Sjedinjenim Američkim Državama stranačka je opredijeljenost tiska bila pravilo sve do kraja građanskog rata i pojave nezavisnog lista *New York Sun*.¹⁵ Tih šezdesetih godina 19. stoljeća budućnost su Hrvatske političari vidjeli na tri različita načina i svoje su programe iznosili putem novina. Narodna stranka je imala glasilo *Pozor*, no ubrzo dolazi do frakcije stranke predvođene Ivanom Mažuranićem koji osniva Samostalnu narodnu stranku, a nakon toga i list *Domobran*. Nešto kasnije i Stranka prava pokreće list *Hrvatska*, dok *Hrvatske novine* postaju režimsko glasilo mađarona. Horvat za novinstvo ovog politički razjedinjenog razdoblja u Hrvatskoj kaže: „Pristaša otad čita još jedino novine svoje stranke, ne vjeruje novinama protivnika, jer to su izdajice“.¹⁶ Ono što je nama vidljivo iz stranačkog tiska jest djelomično izvještavanje, uvrede i klevete suparnika kao i protivničkih novina, no to nam više govori o profilu novinara nego čitatelja. Uloga novinara kao onoga čija je dužnost izvještavati točno, objektivno i temeljito, još je nepostojeća u ovom razdoblju. Kada pak govorimo o doseg novina teško ga

¹⁰ Švoger, „Novinstvo kao javni medij sredinom 19. stoljeća u Hrvatskoj“, 455.

¹¹ Švoger, „Novinstvo kao javni medij sredinom 19. st. u Hrvatskoj“, 458.

¹² Szabo, A. „Banska Hrvatska od 1850. do 1883.“ *Povijest Hrvata II*, 424.

¹³ Horvat, *Povijest novinstva Hrvatske 1771-1939.*, 200.

¹⁴ Horvat, *Povijest novinstva Hrvatske 1771-1939.*, 199.

¹⁵ Elezović, *Povijesni razvoj komuniciranja*, 176.

¹⁶ Horvat, *Povijest novinstva Hrvatske 1771-1939.*, 225.

je jednoznačno odrediti jer osim potencijalnih čitatelja i slušatelja u obzir treba uzeti i prometnu povezanost koja omogućuje daljnju distribuciju novina. Također, treba napomenuti da pojava jednog izuma nije iz uporabe istisnula stari pa tako ni tisak nije ugasio prijašnje metode komuniciranja. Drugim riječima, usmeno prenošenje poruka također je utjecalo na doseg djelovanja novina što je teško mjerljivo za ovo razdoblje.

3. Novine *Zatočnik* u Vojnoj krajini

3. 1. O samom listu

Nakon uspostave austro-ugarskog dualizma, Hrvatska i Slavonija su se našle u mađarskom dijelu Monarhije dok su Dalmacija i Vojna krajina bile pod upravom Beča.¹⁷ Reguliranje državnopravnog statusa Hrvatske koja se našla unutar Ugarske smatralo se važnim za stabilizaciju novonastale dualističke Monarhije. Za uspostavu državnopravnih odnosa između Hrvatske i Ugarske, koji su prekinuti 1848., bit će potrebna nova nagodba, a za njezino donošenje bio je zadužen novi ban Levin Rauch (1868.- 1871.)¹⁸ koji uspijeva svojoj Unionističkoj stranci u Saboru osigurati većinu te u srpnju 1868. dolazi do sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe.

Na udaru njegovog režima prvi se našao opozicijski *Pozor*, no obustava lista nije mogla zaustaviti djelovanje Narodne stranke. Naime, Ivan Vončina pod pokroviteljstvom Josipa Juraja Strossmayera u Beču pokreće *Novi Pozor*. Putem novog lista oštro je kritizirao Levina Raucha i Hrvatsko-ugarsku nagodbu na što je Rauch odgovorio oduzimanjem prava na poštansko distribuiranje u Hrvatskoj nakon čega je postojanje samog lista bilo besmisleno.¹⁹ Ivan Vončina se nije mogao pomiriti s novim režimom i porazom pred mađaronima te odlučuje sam stvoriti instrument za političku borbu. Taj je instrument bio *Zatočnik*.

Vončina predlaže Miškatoviću, glavnom uredniku nekadašnjeg *Novog Pozora*, pokretanje novog lista kako Narodna stranka ne bi ostala bez glasila. Znajući za austrijski strah od mađarske revolucije i ukidanja Vojne krajine, saveznike pronalazi u Vrhovnom vojnom zapovjedništvu Austro-Ugarske Monarhije na čelu s nadvojvodom Albrechtom. Bečko ministarstvo izdaje nalog generalkomandi u Zagrebu da tiska svoje tiskalice u

¹⁷ Vojna krajina prema Nagodbi ostaje pod upravom Ministarstva rata, a Dalmacija se našla pod vlašću austrijske vlade.

¹⁸ „Rauch Levin“, *Hrvatska enciklopedija*, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=51968> (stranica posjećena 11. rujna 2018.).

¹⁹ Horvat, *Povijest novinstva Hrvatske 1771-1939.*, 232.

Vončininoj tiskari u Sisku na teritoriju Vojne krajine. Slijedom tih događaja Ivan Vončina pokreće *Zatočnik* što će ujedno biti i prve novine na području Vojne krajine.²⁰ Glavni su urednici lista Ivan Vončina, Josip Miškatović i Matija Mrazović, a ogledni primjerak novina izlazi 1. rujna 1869. godine što će označiti početak organiziranja krajiškog pokreta i borbu protiv vladajuće stranke sve do 24. ožujka 1871. kada je list ukinut.

Rauchova vlast i strah vojske od dualizma sve su više približavale Narodnu stranku vojnim krugovima. Sukladno tadašnjim prilikama, Vončina kao središte opozicijskog pokreta izabire Vojni Sisak koji se nalazio na desnoj strani obale Kupe. Naposljetku, tu se nalazio izvan dometa Rauchove vlasti što je bio glavni kriterij u odabiru središta. Sisak je također bio važno središte svih horizontalnih prometnih pravaca, a 1862. spojen je željeznicom sa Zidanim Mostom preko Zagreba što je uvelike pridonijelo mogućnosti distribucije ovog lista.²¹ Osim već spomenutih autorskih članaka koji su se nalazili na početnoj stranici novina, u *Zatočniku* su se objavljivali dopisi iz različitih dijelova zemlje. Gotovo su svakodnevni bili dopisi iz Zagreba i Siska, a nerijetko su se znali naći i na naslovnoj strani. Brojni dopisi iz Senja, Karlovca, Bosne, Vinkovaca, Rijeke i mnogih drugih gradova, pokazatelj su da želja za političkim diskursom u Hrvatskoj i Vojnoj krajini nije izumrla. U novinama su također bila redovita izvješća s burze kao i gospodarska izvješća. Sami urednici lista opisuju ga kao politički list i sukladno tome tema većine članaka jesu bili Nagodba i ban Levin Rauch. No, nisu rijetkost bila ni izvještavanja o važnim europskim zbivanjima poput Francusko-pruskog rata. Da se doista radi o stranačkom glasilu Narodne stranke, vidljivo je i iz pisanja o protivničkim listovima. Česti su bili napadi na *Agramer Zeitung* i njihova urednika Killiana Chernela, a sam list ponekad se nazivao „babom Agramericom“.²² Jednako tako, pisanje je *Narodnih novina* označeno kao klasično režimsko pisanje kojemu ne treba vjerovati. Također, ne treba zanemariti članke koji nisu političke tematike, primjerice, u nekoliko je nastavaka pisano o radničkom pokretu, Rimskom koncilu, važnosti obrazovanja ili literaturi. Naposljetku, *Zatočnik* je imao i svoj podlistak čije su teme sezale od povijesti, prijevoda književnih djela, putopisa do prenošenja anegdota.

Autori naslovnih članaka najvjerojatnije su Vončina i Mrazović, iako nepotpisani obojica su imali prepoznatljiv stil. Vončina je pisao jednostavnim, svakodnevним stilom

²⁰ Ibid., 238.

²¹ Valentić, „Ceste i željeznice i preporodno i pretpreporodno vrijeme. Počeci prometne integracije i jadranske orijentacije“ *Povijest Hrvata II*, 407.

²² „Krajiške šume“, *Zatočnik*, 13. rujna 1869.

razumljiva rječnika što nije bila karakteristika tog doba.²³ Horvat ga naziva „najomraženijim čovjekom u Hrvatskoj“ jer svoje protivnike napada bezobzirno. Za razliku od tadašnjih političara i novinara rezonera on je bio čovjek djelovanja.²⁴ Njegov je stil neposredan, opisi su mu slikoviti, a često se služi i analogijom. Ostatak autorskih članaka potpisan je slovom M. i možemo samo pretpostaviti da se radi o Matiji Mrazoviću koji će na kraju biti i osuđen zbog autorstva članaka o Lonjskom polju gdje se također prepoznaje njegov stil. Taj je stil ironičan, sarkastičan, na trenutke zajedljiv. Za razliku od Vončine koji često daje širi povijesni kontekst i pojednostavljuje priču, Mrazović implicira i insinuira što od čitatelja zahtijeva viši stupanj pažnje. Također, njegov je ton ponekad i prijeteći, primjerice, on u nizu članaka o stanju u Francuskoj upozorava na opasnosti koje prijete apsolutizmu da bi naposljetku zaključio da je „Napoleon primjer svim malim tiranima u Europi da svaka sila traje za vremena.“²⁵

Značaj *Zatočnika* za zapostavljenu Vojnu krajinu najbolje sažima izjava sisačkog liječnika Vernaka: „Dan ovaj dan je radosti za celu krajinu. Hvala Vam gospodo i vrli rodoljubi, što ste se, kod nas – u preziranoj i od svieta ozloglašenoj krajini, naumili boriti za sveta prava...“.²⁶ Treba spomenuti i pozitivan učinak i značaj koji je *Zatočnik* imao za grad Sisak. Dopisi iz Civilnog Siska govore nam dosta o školstvu, stanarinama i društvenim događanjima. Razotkrivene su malverzacije narodnog zastupnika za sisački kotar Lavoslava Goričkog, a Trgovinsko-obrtna komora u Vojnom Sisku približila je njegov stupanj razvoja Civilnom Sisku.²⁷

3. 2. Zahtijevanja krajišnika i Narodne stranke

Postojanje Vojne krajine bilo je izvor nezadovoljstva hrvatskog stanovništva napose u 19. stoljeću. Socijalni problemi, odijeljenost od matične zemlje i teške vojničke obveze dovele su do toga da krajiško pitanje 1860./1861. postane „gorući problem hrvatske politike“.²⁸ Narodna je stranka tada putem *Pozora* zahtijevala da se krajiško pitanje riješi, odnosno da se barem vojnički nameti krajišnika izjednače s ostalim narodima u Monarhiji. Nespreman da izgubi jeftinu vojsku, car je odlagao rješavanje krajiškog pitanja nudeći pregovore do rješavanja Istočnog pitanja što je ublažilo neprijateljski stav Narodne stranke prema Beču.²⁹

²³ Obradović, „Zatočnik: uz 130-u obljetnicu izlaženja prvih novina u Sisku“, 115.

²⁴ Horvat, *Povijest novinstva Hrvatske 1771-1939.*, 226.

²⁵ „U Parizu vlada mir“, *Zatočnik*, 28. listopada 1869.

²⁶ *Zatočnik*, ogledni primjerak, 1. rujna 1869.

²⁷ Obradović, „Zatočnik: uz 130-u obljetnicu izlaženja prvih novina u Sisku“, 117.

²⁸ Szabo, „Banska Hrvatska od 1850. do 1883.“, 457.

²⁹ *Ibid.*, 458.

Nakon sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe, narodnjaci, čiji su sljedbenici i krajiški rodoljubi, svoje napade sada upućuju prema Pešti. Zahtjevi krajišnika gotovo da su suprotni od onih zahtjeva prije Nagodbe što je i vidljivo ako usporedimo pisanje *Zatočnika* i prijašnjih narodnjačkih listova.

Nakon odluke o djelomičnom ukidanju Vojne krajine u kolovozu 1869. počinje okupljanje krajišnika, održavaju se antimađarski propagandni govori, a sve s ciljem otpora nametnutom razvojačenju.³⁰ Ovo razdoblje od 1869. do 1871. u historiografiji je poznato kao krajiški pokret. *Zatočnik* u svojim prvim brojevima objavljuje niz članaka pod naslovom „Šta hoćemo“ u kojima su eksplicitno izneseni krajiški zahtjevi. Autori ističu kako oni svojim novinarskim radom žele postići stvaranje cjelovite i samostalne Trojedne Kraljevine u skupu država Habsburške Monarhije.³¹ Oni ne osporavaju potrebu ujedinjenja Krajine s civilnim dijelom, a postojanje Krajine čak smatraju suvišnim. Kako navode u članku ranije, oni se ne protive ukinuću već mađarskoj politici koja domovinu kida na sitne komade kako bi lakše provela svoju autonomiju nad čitavim ugarskim teritorijem.³² Članak završava porukom „svim prijateljima naroda“ da se krajina mora ujediniti odjednom zbog čega je potrebno sazvati sabor Trojedne Kraljevine na kojem bi sudjelovali i krajišnici te bi na taj način tražili zakonsko rješenje.³³

Jedan od glavnih motiva u člancima *Zatočnika* jest slavna prošlost hrvatskoga naroda koji je osnovao „samostalnu i neodvisnu državu kada mnogim susjednim državama nije bilo ni traga.“³⁴ Trenutni položaj Hrvatske u istom članku opisuju kao odijeljeno državno tijelo unutar Ugarske.

Krajiški zahtjevi koji su se širili po Krajini javnim govorima i putem tiska, sintetizirani su u Sisačkoj predstavi upućenoj vladaru 8. rujna. Predstavku *Zatočnik* objavljuje 13. rujna 1869. Stavljanje krajiškog instituta pod civilnu upravu vide kao ponižavajući čin jer odgovorna zemaljska vlada zapravo je samovolja jednoga pojedinca. Prema njihovom shvaćanju krajišnici su napredniji u bolje uređenoj administraciji, strogom i pravičnom vršenju uredovnih dužnosti, od Provincijala koji je destruktivniji, a i same krajišnike smatraju politički zrelijima od seljaka iz Provincijala. Iz navedenog su vidljivi razlozi promjene krajiških zahtijevanja nakon Nagodbe. Teror mađaronske vlasti u civilnoj Hrvatskoj i strah od

³⁰ Valentić, *Vojna krajina i pitanje njezina sjedinjenja s Hrvatskom 1849.- 1881.*, 179.

³¹ „Šta hoćemo“, *Zatočnik*, 6. rujna 1869.

³² „Ukinutak krajine“, *Zatočnik*, 4. rujna 1869.

³³ „Šta hoćemo“, *Zatočnik*, 6. rujna 1869.

³⁴ „Šta hoćemo II“, *Zatočnik*, 7. rujna 1869.

novog mađarskog vladara, u čijoj politici komadanja Krajine vide prikrivene hegemonističke težnje, uzrok su sve većeg približavanja krajišnika Narodnoj stranci. U skladu s tim, krajišnici ne vide kako će Nagodba voditi do hrvatskog ustava zbog čega tu istu upravu ne žele na svom teritoriju. U predstavci također ističu kako oni i dalje stoje iza članka 42 iz 1861. godine³⁵ koji treba biti ishodište i temelj nagodbe s Ugarskom. Autor tvrdi kako su narodnjaci u provincijalu i krajišnici svoja zahtijevanja suzili na ono najosnovnije. Ono što oni žele jest sazivanje Sabora na kojem bi prisustvovali zastupnici iz Vojne krajine kako bi revidirali nagodbu jer ovakva unija ne može još dugo opstati, a tek nakon toga Krajina može, sukladno svojim povijesnim pravima, ustavnim putem biti pridružena civilnoj Hrvatskoj.

Iz niza ovih članaka možemo zaključiti da krajišnici ne žele da im netko drugi samovoljno nameće određeni položaj, a svoja zahtijevanja smatraju zakonskim pravom koje imaju i drugi narodi Austro-Ugarske Monarhije. To je pravo potvrđeno i kraljevim zaključkom, a svakoga tko se usudi povrijediti to pravo narodnjaci oštro osuđuju i nazivaju „izdajicom kralja i naroda“.³⁶ Ubrzo su uslijedile i predstavke iz Petrinje, Vinkovaca, Virja, Nove Gradiške, Grubišnog Polja, Đurđevačke i Križevačke pukovnije te Senja. Jedne su predstavke isticale zasluge krajišnika za očuvanje Austrijskog Carstva i njihove žrtve, dok su druge isticale zakonsko pravo krajišnika na odlučivanje o vlastitoj sudbini. U suštini, njihovi su zahtjevi jednaki i možemo reći da je Sisačka predstavka poslužila kao svojevrsan predložak. Također, sve predstavke priznaju dualistički sistem, ali u okviru tog sistema žele očuvati državno pravo Hrvatske.

Ipak, postojale su različite struje unutar same Krajine pa se tako iz Pančeva proširila ideja o zasjedanju posebnog krajiškog sabora. Narodnjaci, vodeći se kriterijem povijesnog prava, nisu vidjeli osnovu po kojoj je to moguće. Hrvatsko-slavonska krajina nastala je izuzimanjem jednog dijela Trojedne Kraljevine i stavljanjem pod vojničku upravu. Osim toga, takvo cijepanje već male zemlje smatraju „pogibeljnim“.³⁷ Pozivanje na povijesno pravo okosnica je narodnjačke argumentacije, a kao osnovni zahtjev, vidljiv u većini članaka *Zatočnika*, ističe se ustavno rješavanje krajiškog pitanja.

Odgovor Mađara na ovakvo pisanje *Zatočnika* bile su optužbe za reakcionarstvo, odnosno pokretanje pobune protiv Carstva, a kasnije će ih optužiti i da su „panslavistički

³⁵ Spomenuti je članak temelj hrvatske politike 19. stoljeća i konstituiranja Narodne stranke. Tvorci ovoga članka smatrali su da je zbog događaja iz 1848. prestala svaka sveza između Hrvatske i Ugarske, a jedino što ih povezuje jest zajednički vladar i krunidba. Predlagali su uniju s Ugarskom, ali tek nakon što Ugarska prizna neovisnost Hrvatske i njezinu teritorijalnu cjelovitost.

³⁶ „Historička istraživanja o ukinuću krajine“, *Zatočnik*, 6. listopada 1869.

³⁷ „Krajiški sabor“, *Zatočnik*, 20. rujna 1869.

agitatori“ koji pričaju protiv Mađara.³⁸ Autor članka „Jednostavnost krajiškog pitanja“ kaže kako je reakcija besmislena riječ, a strah od nje jednak je „čovjeku koji se baca u Kupu jer eto, rijeka bi mogla nekad narasti i preplaviti nas“.³⁹ Drugim riječima, reakcija neće buknući sama od sebe, a ovakve su optužbe odbacivane tako što su ih označavali kao pokušaje skretanja pažnje javnosti od glavnih problema.

Ako podsjećanje „hrabrih sokolova“ i „sinova domovine“ na vlastitu slavnu prošlost nije dovoljno za pokretanje promjena, uvijek se može pozvati na oružje. Iako su načelno svi zahtjevi istaknuti u autorskim člancima usmjereni ka mirnom rješavanju krajiškog pitanja. Uz evociranje uspomena o junačkoj prošlosti krajišnika, često se upozorava na to kako su krajišnici naoružano stanovništvo. Primjerice, jedan članak kaže da Mađarska ne može raditi istu stvar kao i Rijeci, puku koji „reprezentira vojničku silu od najmanje 60.000 dobrih junakah“.⁴⁰

Nakon glasila da će Ministarstvo rata predati upravu nad Krajinom Pešti, *Zatočnik* je o tome izvještavao pomalo rezigniranim tonom. I sami kažu da Krajina ne bi trebala djelovati protiv prijelaza „i koliko ju znamo djelovati niti neće“.⁴¹ Način na koji se to odvija jest ponižavajući za Krajinu, ali u njemu vide ispunjenje barem jednog od krajiških zahtjeva— cjelokupnost Krajine. Narodnjaci prihvaćaju novonastale odnose jer su svoje brige sada preusmjerili na druge ciljeve, a to je dugo željeno jedinstvo naroda. Naime, tada aktualni Francusko-pruski rat poljuljao je temelje Monarhije koja se našla u strahu od Nijemaca i Rusa, a pisanje *Zatočnika* o ovome razdoblju nije optimistično kada je riječ o pitanju opstanka Monarhije. Prilikom za ostvarivanje tog narodnog jedinstva, narodnjaci sada vide unutar jugoslavenske ideje. Ono što oni sada žele jest ujedinjenje Dalmacije i Krajine s provincijalnom Hrvatskom, a nakon toga bi se pripojili i slovenski krajevi Istra, Kranjska i slovenski dio Štajerske.⁴² Sukladno svojim prijašnjim stavovima o štetnosti hegemonizma, urednici *Zatočnika* ovaj savez vide kao isključivo politički, a kojemu nije cilj poništavanje tuđeg imena ili jezika. Argumente protivnika ovog saveza, narodnjaci gotovo da proglašavaju irelevantnima kada kažu da se radi samo o „osobnoj mržnji“ pravaša Ante Starčevića i Eugena Kvaternika.⁴³ Zanimljivo je da, jednako kao što je nekada branio ideju protiv svojevoljnog ukidanja Krajine, *Zatočnik* sada brani ideju jugoslavenstva. Naime, ideju

³⁸ „Krajina na početku nove godine“, *Zatočnik*, 3. siječnja 1870.

³⁹ *Zatočnik*, 1. listopada 1869., br. 24.

⁴⁰ „Ukinutak krajine“, *Zatočnik*, 4. rujna 1869.

⁴¹ „Krajina“, *Zatočnik*, 30. prosinca 1870.

⁴² „Slovinci i Hrvati“, *Zatočnik*, 24. listopada 1870.

⁴³ „Idea jugoslavizma“, *Zatočnik*, 25. studenog 1870.

bratskih naroda koji udružuju sile kako bi ostvarili jedinstvo i samostalnost *Zatočnik* euforično predstavlja kao nadu koju je narod „vječno gojio i k njoj ciljao“, a onaj tko se odupire toj ideji nije ništa drugo do „izdajica naroda.“⁴⁴ Služeći se jednakom retorikom, narodnjaci su u trogodišnjem izlaženju *Zatočnika* uspjeli predstaviti više od jednog političkog programa i smjera u kojima žele povesti hrvatski narod, predstavljajući sebe kao jedinog zaštitnika hrvatskih interesa.

3. 3. Slika bana Levina Raucha

Kada Josip Horvat govori o radu *Zatočnika* on ga gotovo opisuje kao kampanju protiv bana Levina Raucha i nije daleko od istine. Naime, Rauch je zasigurno osoba koja je najviše puta spomenuta u *Zatočniku* i to uvijek u negativnom kontekstu. Prije banske instalacije *Zatočnik* 3. rujna 1869.⁴⁵ objavljuje članak u kojem naglašava važnost funkcije bana i njegovog dostojanstva za hrvatski narod opisujući ju ukratko kroz povijest. Članak završava nizom retoričkih pitanja: „da li je barun Levin Rauch ustavni ban hrvatski? Da li je on pravi namjestnik kralja Dalmacije, Hrvatske i Slavonije? Da li mu pripada onakvo umještenje kakvo je pripadalo banu imenovanom od strane sabora, a ne organu ugarske vlade? Dakako, na ovaj se način impliciralo da ban Rauch sve ovo od navedenoga nije, a ove će poruke i stavovi o Levinu Rauchu ostati prisutni tijekom cijelog djelovanja *Zatočnika*. Pokušavajući umanjiti bansku svečanost, na prvi dan instalacije objavljen je tek kratki dopis da je „nekoliko kolah ciganah došlo u Zagreb na instalaciju“⁴⁶ kako bi se pokazalo da je podrška naroda umjetno stvorena. Istovremeno, na naslovnoj je strani tog dana bio članak kojim se željelo pobuditi uspomene kod onih koji su vidjeli to veliko narodno slavlje, ali i dočarati atmosferu onima koji nisu— bio je to članak „Inštalacija Jelačića bana“. Nadalje, banski prijestolni govor opisuju kao „nevjerodostojan“, iako razumiju da banov istinski stav i ne može biti drugačiji od stava ugarske vlade.⁴⁷ Nije rijetkost da urednici *Zatočnika* banovo ponašanje opisuju s dozom humora kazujući da je „barem dosljedno“ što kod čitatelja formira stav da je svako djelovanje Levina Raucha uvijek usmjereno protiv hrvatskog naroda, odnosno u korist Mađara.

⁴⁴ „Narodno jedinstvo.“, *Zatočnik*, 15. prosinca 1870.

⁴⁵ „Prigodom banove inštalacije“, *Zatočnik*, br. 1.

⁴⁶ Iz Zagreba 6. rujna: „Ciganska zahvalnost“, *Zatočnik*, 9. rujna 1869.

⁴⁷ „Banski prestolni govor“, *Zatočnik*, 11. rujna 1869.

Zanimljivo je da se u *Zatočniku* Levin Rauch opisuje kao čovjek bistra uma, pametan i lukav.⁴⁸ Jesu li ga narodnjaci takvim opisivali kako bi ga učinili dostojnim protivnikom? Dodatno uplašili narod ili su ostavljali prostor za opravdanje u slučaju političkog poraza? Ne možemo sa sigurnošću znati. Unatoč bistrom umu, ban očito nije poznao hrvatski jezik što je samo služilo kao potvrda da je ban stranac koji ne mari za hrvatski narod. Banovu odluku da njegove dužnosti vrše trojica predstavnika, urednici lista obrazlažu sa: „budući da ja ne znam pet rieči pravilno izreć na hrvatskom.“⁴⁹

U trogodišnjem radu *Zatočnika* teško je i nabrojati sve negativne osobine koje se pripisuju banu Rauchu. Bana se često prikazuje okrutnim, a takvima se opisuju i njegove mjere protiv učitelja. Krepost i sposobnost prezire, a na državne položaje postavlja svoje prijatelje koji su jednako nemoralni kao i on te ne poštuju same institucije kojih su dio.⁵⁰ Govoreći o javnom moralu, *Zatočnik* perfidno otkriva da je Rauch položio krivu zakletvu, ali i da je pokušao potkupiti sluškinju kako bi izbjegao tužbu za očinstvo⁵¹ pokušavajući tako bana opisati i kao nemoralna čovjeka, a ne samo kao lošeg političara.

Narodnjaci su znali da ocrnjivanje bana kao političara i kao osobe nije dovoljno za svrgavanje s vlasti, znali su da će im za tako nešto biti potrebni dokazi o nezakonitim radnjama bana. Ono po čemu je rad *Zatočnika* ostao upamćen jest pisanje o aferi o isušanju Lonjskog polja koja je dovela do ostavke bana Raucha. U studenom 1869. objavljen je tekst „Kako se rodilo poduzetništvo za isušanje lonjskog polja I“ što je početak niza članaka kojima će se nastojati ukazati na umiješanost bana Raucha u nezakonite radnje oko isušanja Lonjskog polja. Ukratko, zemaljska vlada donosi novi zakon po kojemu je potrebno sklopiti ugovor s poduzetnicima koji bi isušanje obavili. Poduzetnički konzorcij, čija je ponuda prihvaćena, odredio je cijenu od 4 748 915 forinti⁵² za poslove isušanja što je više nego dvostruko skuplje od prve ponude saborskog odbora.⁵³ Levin Rauch optužen je da je tajni član konzorcija, da je cijela afera samo krinka za pronevjeru novca, a sam plan isušivanja proglašen je neizvedivim i opasnim.⁵⁴ Svoje navode *Zatočnik* potkrepljuje pismima Seherr-Thosza upućenima Rauchu koja su dostupna za uvid kod uredništva i to isključivo izvan Provincijala.⁵⁵ Budući da Rauch

⁴⁸ „Pomirljivost baruna Raucha“, *Zatočnik*, 15. rujna 1869., br. 10. ; „Je li barun Levin Rauch član društva za isušanje lonjskog polja“, *Zatočnik*, 23. prosinca 1869.

⁴⁹ „Saborsko koprcanje II“, *Zatočnik*, 17. rujna 1869.

⁵⁰ „Pomirljivost baruna Raucha V“, *Zatočnik*, 28. rujna 1869.

⁵¹ „Javni moral ustavne ere“, *Zatočnik*, 5. listopada 1869.

⁵² „Kako se rodilo poduzetništvo za isušanje lonjskog polja“, *Zatočnik*, 25. studenog 1869.

⁵³ Obradović, „Zatočnik: uz 130. obljetnicu izlaženja prvih novina u Sisku“, 112.

⁵⁴ „Lonjsko polje“, *Zatočnik*, 29. studenog 1869.

⁵⁵ „Kako se rodilo poduzetništvo za izušanje lonjskog polja IV“, *Zatočnik*, 2. prosinca 1869.

nije demantirao natpise kada ga se na to pozvalo, pod pritiskom predsjednika ugarske vlade Gyule Andrassyja odlučuje se na tužbu protiv Matije Mrazovića kao autora članaka te urednika Vončine. Pukovnijski sud u Petrinji donio je presudu 7. siječnja 1871. kojom se Levin Rauch proglašava krivim,⁵⁶ stoga je prema važećim kodeksima časti bio dužan dati ostavku. U brošuri, čije se autorstvo pripisuje Mažuraniću, navodi se kako je cijela afera bila namještena da bi se ban Rauch maknuo s vlasti.⁵⁷ Obradović dobro primjećuje da je isušivanje Lonjskog polja marginalno u ovoj aferi jer je ona prvenstveno poslužila kao povod za konkretne optužbe.⁵⁸ Afera o Lonjskom polju važna je također kao pokazatelj uloge i značaja tiska u tom razdoblju, a istinitost afere važan je čimbenik u kampanji protiv bana Raucha. Dakako, trebamo spomenuti kako je smjena Raucha i svojevrsno „žrtvovanje“ za smirivanje krajiškog pokreta.

Godinu dana nakon ustoličenja bana te nešto manje od mjesec dana od banove ostavke, *Zatočnik* objavljuje članak u kojem kaže da barun Rauch „koji je zadao našem narodu toliko smrtnih rana“, „koji je najbezobzirniji tlačitelj“ našeg naroda i koji se do posljednjeg trena „otimao za položaj“ ne smije nikada biti zaboravljen i ne smije mu nikada biti oprošteno. „Njegovim će se imenom plašiti hrvatska djeca [...] neka se znade i pripovieda kako je banovao.“⁵⁹ Kada vidimo ovakve napise o banu Rauchu, ne iznenađuje činjenica da je upravo Narodna stranka odnijela pobjedu na izborima 1871.

3. 4. „Poštena unija“

Kritiku Levina Raucha možemo istovremeno smatrati i kritikom njegove vlade, on je postao „personifikacija svih problema koji su se obrušili na Hrvatsku nakon donošenja Hrvatsko-ugarske nagodbe“.⁶⁰ Ipak, u *Zatočniku* možemo primijetiti i određenu diferencijaciju između kritika na Raucha kao osobu i bana te kritika na stanje u zemlji. Urednici su u gotovo svakom broju *Zatočnika*, u svojim člancima, spominjali „poštenu uniju“. Ironično označavajući uniju kao dobru, a istovremeno ističući njezine nedostatke postiže se jači efekt u poentiranju. Kritiziranje trenutne vlasti odlika je svake dobre opozicije, stoga nas svakodnevna zaokupljenost *Zatočnika* mađaronskom vladom, kao produženom rukom vlasti iz Pešte, ne treba začuditi.

⁵⁶ „Tužba Rauchova“, *Zatočnik*, 9. siječnja 1871.

⁵⁷ Kolar-Dimitrijević, M., „Kako su narodnjaci pobijedili na izborima 1871?“ *Povijesni prilozi*, 14 (1995): 187.

⁵⁸ Obradović, „Zatočnik: uz 130. obljetnicu izlaženja prvih novina u Sisku“, 111.

⁵⁹ „Naše stanovište naprama najnovijim događajem“, *Zatočnik*, 1. veljače 1871.

⁶⁰ Obradović, „Zatočnik: uz 130. obljetnicu izlaženja prvih novina u Sisku“, 112.

Narodnjaci su se najprije pobunili protiv obustave županijskih skupština te ograničavanja slobode tiska što su vidjeli kao ograničavanje izražavanja javnog mnijenja puka.⁶¹ Oni „poštenu uniju“ vide kao mađarsku politiku usmjerenu ka tome da se ujedine sve ugarske kraljevine u čvrstom ustavnom zajedništvu. Pokušavajući opet kod čitatelja pobuditi strah, autor kaže kako neki predviđaju skorbu propast banskom naslovu, ali i biću hrvatskom jednako kako se to dogodilo i Erdelju.⁶² Da bi se averzija prema Mađarima dodatno produbila naziva ih se *machiavellistima*, a pokušava ih se također distancirati od kulturnog kruga Hrvata nazivajući ih azijskim plemenom što istovremeno asocira na njihovu potencijalnu barbarsku narav.⁶³

Osim nepovoljnih uvjeta Nagodbe, razlog brojnih zahtjeva za revizijom bilo je učestalo kršenje zakona od strane Mađara. Narodnjaci na to kažu da je vlast od ustava „napravila parodiju, spojivši s nekim prividom ustavnosti jezgru nasilja i laži“. Nadalje ističu da je licemjerno od vlade govoriti o javnom moralu, a zatvoriti sve načine ustavnog života. Samostalnost sudova samo je figurativna jer su „nepodobni“ suci uvijek u strahu od otpuštanja, a zastupnici su primorani iz jednakih razloga mijenjati mišljenje.⁶⁴ Sumirajući „dostignuća“ vlade, autori ističu sljedeće zasluge: u Pešti su pomogli glasovati povišenju poreza, u Zagrebu su donijeli zakon o urbarskim odnosima i slavni zakon o Lonjskom polju te izdali su Rijeku.⁶⁵ Zanimljivo je da narodnjaci u slučaju Rijeke, osim ideoloških razloga, u svom tumačenju idu sve do otkrivanja jednostavnih pragmatičnih razloga pa kažu kako je „poštena unija“ predala bezuvjetno trgovačke i pomorske poslove.⁶⁶

U ožujku 1870. godine *Zatočnik* objavljuje niz članka naslovljenih „Listovi jednog unioniste“ (kasnije antiunioniste) potpisanih slovom B. On na kraju svojih izlaganja zaključuje da nema toga što može stajati na putu složnom zahtjevu hrvatskog naroda, „čija prava, čije li pravedne interese vrieda državna samostalnost trojedne kraljevine?“⁶⁷ O autentičnosti tih članaka čitatelj ne može suditi. Ono što je bitno prepoznati jest to da narodnjaci na ovaj način žele potvrditi svoje stavove, a opozicijske označiti kao već propale, odnosno, one koje su počeli kritizirati i vlastiti pripadnici.

⁶¹ „Pomirljivost baruna Raucha II“, *Zatočnik*, 16. rujna 1869.; „Gdje je sloboda u granici ili u civilnoj hrvatskoj“, *Zatočnik*, 28. rujna 1869.

⁶² „Što je današnji ban“, *Zatočnik*, 29. rujna 1869.

⁶³ „Cjelokupnost Trojedne kraljevine i braća Mađari“, *Zatočnik*, 20. rujna 1869.; „Jednostavnost krajiškog pitanja“, *Zatočnik*, 1. listopada 1869.

⁶⁴ „Javni moral ustavne ere“, *Zatočnik*, 5. listopada 1869.

⁶⁵ „Godišnji osvrt“, *Zatočnik*, 31. prosinca 1869.

⁶⁶ „I opet o Rieci“, *Zatočnik*, 20. studenog 1869.

⁶⁷ „Listovi jednog antiunioniste XII.“, *Zatočnik*, 3. svibnja 1870.

Nakon već spomenute krize u Monarhiji uzrokovane ratnim zbivanjima u Europi, narodi Monarhije vide priliku za realizaciju svojih dugogodišnjih težnji. Nezadovoljni dosadašnjim iskustvom s Mađarima, narodnjaci se okreću traženju samostalnog državnopravnog položaja političkim ujedinjenjem s južnoslavenskim narodima. Promjenu politike opravdavaju činjenicom da je autonomija kakvu je Hrvatska dobila poštenom unijom „samovolja jednoga na štetu cijelog naroda [...] i priliči despotizmu“.⁶⁸ Također, u ovom je periodu vidljivo i odmicanje od Beča počevši od članka „Rat i naš narod“ u kojem se Beč i Peštu optužuje za zanemarivanje želja 18 milijuna Slavena. Jednako tako, u istom članku autor kaže da „narod trojedne kraljevine nije zadovoljan“ i da u trenutnim uvjetima Monarhija ne može očekivati pomoć od Hrvatske u nadolazećem ratu, a posebice ne od krajišnika.⁶⁹ Članak je to koji će pokrenuti uzbunu na bečkom dvoru u strahu od reakcije što će biti jedan od razloga gašenja *Zatočnika*.

4. Zabrana *Zatočnika*

Vlast se protiv djelovanja *Zatočnika* služila svim raspoloživim metodama. I prije samog pokretanja lista Levin Rauch je nastojao regulirati zakon u Krajini kako bi onemogućio rad njemu već poznatih i mrskih urednika. Druga je metoda bila propaganda putem režimskih glasila, uglavnom putem *Narodnih novina* i *Agrar Zeitunga*. Ipak, ništa od toga nije bilo uspješno i vlasti su morale upotrijebiti represivne metode. U strahu od krajiškog pokreta, Mađari traže pomoć Beča uvjeravajući ih da je opstanak Monarhije ugrožen zbog djelovanja krajišnika i *Zatočnika*. Vidljivo je to iz pisama ugarskog ministra Reinera upućenih ministru rata u kojima kaže da *Zatočnik* svojim izvještavanjem o bokeljskom ustanku „faktično priprema Vojnu krajinu na ustanak protiv dualizma“.⁷⁰ Krajiški pokret ubrzo počinje slabiti, a Valentić ističe kako su mu presudila tri događaja: premještaj generala Benka koji je podupirao rad *Zatočnika* iz Karlovca u Linz, umirovljenje narodnjaka Stjepana Pejakovića u Ministarstvu rata te samoubojstvo generala Grivičića.⁷¹ Uz približavanje Francusko-pruskog rata, tendencije carske Rusije te javljanje jugoslavenskih ideja, Pešta i Beč su zaključili da ne mogu dopustiti nove unutarnje probleme i time dovesti u pitanje sudjelovanje krajišnika u budućim ratnim sukobima.

⁶⁸ „Jugoslavenske sveze“, *Zatočnik*, 10. prosinca 1870.

⁶⁹ „Rat i naš narod“, *Zatočnik*, 23. srpnja 1870.

⁷⁰ Valentić, *Vojna krajina i pitanje njezina sjedinjenja s Hrvatskom 1849- 1881*, 210.

⁷¹ Ibid., 212.

Nakon više upozorenja, 4. kolovoza 1870. došao je zaključak zajedničkog ministarskog savjeta o progonu *Zatočnika* i zabrani njegova rada. Najviše je bure u Beču podigao članak „Rat i naš narod“, a kralj se čudio kako je uopće mogao biti objavljen, a da nije došlo do sudske istrage protiv Miškatovića.⁷² Još uvijek nije bilo dovoljno osnova za ukidanje lista sve do ostavke Levina Raucha. Nakon ostavke bana, zabrana rada *Zatočnika* bila je posljednji korak u smirivanju krajiškog pokreta. Članak „Iznad Karlovca“, objavljen 5. prosinca 1870. u 277. broju, nije ni po čemu drugačiji od ostalih članaka u kojima se kritizira vlada, no upravo je on poslužio kao povod za osudu lista. Petrinjski vojni sud donosi osuđujuću presudu, a Vrhovni vojni sud odbija žalbe urednika i zaključuje da: „su urednik i vlasnik novina više puta osuđeni na osnovu notorne tendencije i u općem je interesu da se odmah izrekne osuda o njihovoj obustavi.“⁷³

Posljednji broj *Zatočnika* izlazi 24. ožujka 1871., no Narodnoj stranci nije trebalo dugo da uspostavi novo glasilo te je već 27. ožujka u Vojnom Sisku počeo izlaziti *Branik*. Njegova je glavna tema i dalje bila krajiško pitanje, no *Branik* nije imao popularnost *Zatočnika*, a ubrzo je i on premješten u Zagreb gdje počinje izlaziti kao *Obzor*.

5. Zaključak

Na prethodnim smo stranicama ovog rada ukratko prikazali tijek razvoja tiska te njegovu ulogu u 19. stoljeću kako bismo uopće razumjeli važnost *Zatočnika* u političkom životu Hrvatske. Nakon toga smo objasnili koncepciju samog lista, a najznačajniji dio rada jest analiza sadržaja autorskih članaka *Zatočnika*. Analizom ovih članaka nastojali smo izdvojiti glavne teme i poruke koje su urednici odašiljali svojoj publici kako bi nastojali oblikovati javno mnijenje.

Teme koje se javljaju sukladne su prilikama i opozicijskoj politici čiji je glasnik bio *Zatočnik*. Temeljem analize sadržaja *Zatočnika* zaključujemo da su najzastupljeniji oni članci u kojima se neumorno iznose krajiška zahtijevanja, a zatim oni koji kritiziraju bana Levina Raucha i stanje u „poštenoj uniji“. Kada govorimo o propagandnim porukama uredništva one su ostale gotovo nepromijenjene kroz sve tri godine izlaženja lista. Naime, krajiški se zahtjevi uvijek pozivaju na povijesno i pozitivno pravo Vojne krajine, ali i Trojedne Kraljevine da o svojoj budućnosti odlučuje samostalno i svoje zahtjeve za autonomijom ostvari ustavnim

⁷² Ibid., 214.

⁷³ Ibid., 216.

putem. Nadalje, vladavina bana Raucha opisana je izrazito negativno, a njegov je lik gotovo karikatura bez pozitivnih osobina. Naposljetku, tema koja nije izričito obrađena u člancima, ali se provlači kroz različite tekstove jest stanje u Hrvatskoj nakon Nagodbe. Naime, autori različite negativne pojave u zemlji nazivaju životom u „poštenoj uniji“ i uglavnom se kod čitatelja nastoji pobuditi strah od neizvjesnosti života u takvoj uniji. Istovremeno se, različitim usporedbama, analogijama i kontrastima, pokušavaju evocirati uspomene na prošla vremena i pobuditi osjećaj domoljublja. Težnje narodnjačke politike i okupljanje krajišnika oko *Zatočnika*, smatrale su vlasti opasnim zbog čega je i ugašen. Činjenica da je i Beč bio primoran reagirati govori o tome koliki je utjecaj *Zatočnik* imao.

6. Popis literature

1. Briggs, A., Burke, P. *Socijalna povijest medija: od Gutenberga do interneta*. Zagreb: Naklada Pelago, 2011.
2. Elezović, S. *Povijesni razvoj komuniciranja: vrste i oblici kroz stoljeća*, Zagreb [i. e. Samobor]: A. G. Matoš, 1992.
3. Horvat, J. *Povijest novinstva Hrvatske 1771 – 1939*. Zagreb: Stvarnost, 1962.
4. Kolar-Dimitrijević, M. „Kako su narodnjaci pobijedili na izborima 1871.? (Nepoznata brošura Ivana Mažuranića?)“, *Povijesni prilozi*, 14 (1995): 163 – 207.
5. Obradović, D. „Zatočnik: uz 130. obljetnicu izlaženja prvih novina u Sisku“, *Godišnjak Gradskog Muzeja Sisak*, 1(2000): 104 – 118.
6. „Rauch, Levin“, *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, pristup ostvaren 11. rujna 2018., <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=51968>.
7. Szabo, A. „Banska Hrvatska od 1850. do 1883.“, u: Valentić, Čoralić (ur.) *Povijest Hrvata, knj. 2, Od početka 15. st. do kraja Prvog svjetskog rata*, Zagreb: Školska knjiga, 2005.
8. Švoger, V. „Novinstvo kao javni medij sredinom 19. stoljeća u Hrvatskoj“, *Časopis za suvremenu povijest*, 32 , 3 (2000): 451 – 462.
9. Švoger, V. „Zagrebačko liberalno novinstvo o slobodi tiska i društvenoj ulozi novina od izbijanja revolucije 1848. do uvođenja neoapsolutizma 1851.“, *Povijesni prilozi*, 30, 30 (2006): 203 – 223.
10. Valentić, M. „Ceste i željeznice u pretpreporodno i preporodno vrijeme. Počeci prometne integracije i jadranskeorijentacije“, u: Valentić, Čoralić (ur.) *Povijest*

Hrvata, knj.2, Od početka 15. st. do kraja Prvog svjetskog rata, Zagreb: Školska knjiga, 2005.

11. Valentić, M. *Vojna krajina i pitanje njezina sjedinjenja s Hrvatskom 1849 – 1881*, Zagreb: Školska knjiga, 1981.

7. Popis izvora

Miškatović, J., Vončina, I. (ur.) *Zatočnik*, digitalizirane novine, Stare hrvatske novine, <http://dnc.nsk.hr/Newspapers/LibraryTitle.aspx?id=63ae38af-d74c-4d01-9d01-3638ba62841b>.

„Banski prestolni govor“ (1869.) *Zatočnik*, br. 7, 11. rujna.

„Barun L. Rauch i pučka sol“ (1870.) *Zatočnik*, br. 65, 21. ožujka.

„Cjelokunost Trojedne kraljevine i braća Magjari“ (1869.) *Zatočnik*, br. 14, 20. rujna.

„G. Levinu Rauchu, civilnomu banu“ (1869.) *Zatočnik*, br. 96, 28. prosinca.

„Gdje je sloboda u granici ili u civilnoj hrvatskoj“ (1869.) *Zatočnik*, br. 17, 23. rujna.

„Godišnji osvrt.“ (1869.) *Zatočnik*, br. 99, 31. prosinca 1869.

„Gospodinu Levinu Rauchu“ (1870.) *Zatočnik*, br. 27, 4. veljače.

„Historička istraživanja o ukinuću krajine“ (1869.) *Zatočnik*, br. 23, 30. rujna.

„Historička istraživanja o ukinuću krajine“ (1869.) *Zatočnik*, br. 28, 6. listopada.

„I opet o Rieci“ (1869.) *Zatočnik*, br. 66, 20. studenog.

„Idea jugoslavizma“ (1870.) *Zatočnik*, br. 269, 25. studenog.

„Inštalacija Jelačića bana“ (1869.) *Zatočnik*, br. 5, 9. rujna.

„Javni moral ustavne ere“ (1869.) *Zatočnik*, br. 27, 5. listopada.

„Je li ban Rauch član društva za izsušenje lonjskog polja“ (1869.) *Zatočnik*, br. 93, 23. prosinca.

„Jednostavnost krajiškog pitanja“ (1869.) *Zatočnik*, br. 24, 1. listopada.

„Jugoslavenske sveze“ (1870.) *Zatočnik*, br. 281, 10. prosinca.

„Kako se rodilo poduzetništvo za izsušenje lonjskog polja IV“ (1869.) *Zatočnik*, br. 76, 2. prosinca.

„Kako se rodilo poduzetništvo za izsušenje lonjskog polja I“ (1869.) *Zatočnik*, br. 71, 26. studenoga.

„Kako se rodilo poduzetništvo za izsušenje lonjskog polja III“ (1869.) *Zatočnik*, br. 74, 30. studenoga.

„Kako se rodilo poduzetništvo za izsušenje lonjskog polja“ (1869.) *Zatočnik*, br. 70, 25. studenoga.

„Krajina na početku nove godine“ (1870.) *Zatočnik*, br.1, 3. siječnja.

„Krajina.“ (1870.) *Zatočnik*, br. 297, 30. prosinca.

„Krajiške šume“ (1869.) *Zatočnik*, br. 97, 13 rujna.

„Krajiški sabor“ (1869.) *Zatočnik*, br. 14, 20. rujna.

„Laži o krajini“ (1869.) *Zatočnik*, br. 58, 11. studenoga.

„Listovi jednog antiunioniste XII.“ (1870.) *Zatočnik*, br. 100, 3. svibnja.

„Listovi jednog unioniste“ (1870.) *Zatočnik*, br. 56, 10. ožujka.

„Listovi jednog unioniste“ (1870.) *Zatočnik*, br. 57, 11. ožujka.

„Listovi jednog unioniste“ (1870.) *Zatočnik*, br. 60, 15. ožujka.

„Lonjsko polje“ (1869.) *Zatočnik*, br. 73, 29. studenoga.

„Luda igra“ (1869.) *Zatočnik*, br. 57, 10. studenoga.

„Mi živimo od škandala“ (1869.) *Zatočnik*, br. 30, 8. listopada.

„Narodno jedinstvo“ (1870.) *Zatočnik*, br. 285, 15. prosinca.

„Naše stanovište naprama najnovijim događajem“ (1871.) *Zatočnik*, br. 26, 1. veljače.

„Susjedstvo mađarsko“ (1869.) *Zatočnik*, br. 31, 9. listopada.

„O riečkom pitanju“ (1869.) *Zatočnik*, br. 33, 12. listopada.

„Pomirljivost baruna Raucha IV“ (1869.) *Zatočnik*, br. 16, 22. rujna.

„Pomirljivost baruna Raucha V“ (1869.) *Zatočnik*, br. 17. 23. rujna

„Pomirljivost baruna Raucha“ (1869.) *Zatočnik*, br. 10, 15 rujna.

„Predstavka Vojnog Siska na ces. i kralj. apošt. veličanstvo“ (1869.) *Zatočnik*, br. 8, 13. rujna .

„Prigodom banove inštalacije“ (1869.) *Zatočnik*, br.1, 3. srpnja.

„Rat i naš narod“ (1870.) *Zatočnik*, br. 166, 23. srpnja.

„Rauch i škandalozna parnica u Petrinji“ (1871.) *Zatočnik*, br. 9, 12. siječnja.

„Reakcija i krajina“ (1870.) *Zatočnik*, br. 6, 10 siječnja.

„Saborsko koprcanje II“ (1869.) *Zatočnik*, br. 12, 17. rujna.

„Slovenci i Hrvati“ (1870.) *Zatočnik*, br. 242, 24. listopada.

„Službeno razlaganje o krajini“ (1869.) *Zatočnik*, br. 21, 28. rujna.

„Šta hoćemo II“ (1869.) *Zatočnik*, br. 4, 7. rujna.

„Šta hoćemo III“ (1869.) *Zatočnik*, br. 6, 10. rujna.

„Šta hoćemo“ (1869.) *Zatočnik*, br. 3, 6. rujna.

„Štetna federacija“ (1869.) *Zatočnik*, br. 11, 16. rujna.

„Što je današnji ban?“ (1869.) *Zatočnik*, br. 22, 29. rujna.

„Tužba Rauchova“ (1871.) *Zatočnik*, br. 6, 9. siječnja.

„Ugarska politika prema krajini“ (1869.) *Zatočnik*, br. 46, 27. listopada.

„U Parizu vlada mir“ (1869.) *Zatočnik*, br. 47, 28. listopada.

„Ukinutak krajine“ (1869.) *Zatočnik*, br. 2, 4. rujna.